

Wagner Richard pesti látogatásai

A Hungária szálló falán leleplezett Wagner-emléktábla ismét a nagy germán zeneujtóra és magyar kapcsolataira irányította a budapestiek figyelmét. Wagner magyar vonatkozásairól nagyon sokat írtak az egykoru és a későbbi lapok is s Haraszti Emil dr., a kiváló zenetörténész hatalmas könyvben foglalta össze Wagner Richardnak a magyarokkal való mindennemű összeköttetését. A nagyközönség azonban, amely inkább csak a napilapok hasábjairól értesül az ilyen régmúlt dolgokról és idő híján szakkönyveket sem olvas mást, mint a saját szakmájába vágót, természetesen elfelejtette már azokat az apróságokat, amelyeket Wagner Richardról a hatvan és hetven év előtt működött magyar újságírók feljegyeztek.

A magyar sajtó mindig élénken foglalkozott Wagner Richard személyével és már 1842-ben írt róla Garay János Regélő Divatlapja. Később azután, amidőn Wagner hire Németországon túl terjedt és reformatori működése hazájában lelkes híveket és erős ellenfeleket szerzett számára, nálunk is megindult a sajtóban a propaganda Wagner érdekében. Az akkori muzsikuskok egyrésze, megismervén Wagner műveit, ráirányította a figyelmet a nagy zenei ujtóra. Mind többen és többen kezdték követelni *Radnótfáy* Sámuel intendánstól és *Erkel* Ferencétől, a Nemzeti Színház főzeneigazgatójától, hogy Wagner alkotásainak helyet szorítsanak a Nemzeti Színház játérendjében is.

Erkel Ferenc kitűnő muzsikusk léte méltányolta és nagyra értékelte Wagner zeneszerzői munkásságát, de féltette tőle a csirájában lévő és éppen azidőtájt erősebb fejlődésnek indult magyar zenei kulturát. Azt hitte, hogy a Wagner-művek iránt feltámadó nagyobb érdeklődés elvonja majd a közönséget a magyar művektől. *Radnótfáy* viszont nem sokat törődött az egész dologgal. Sokkal nagyobb baja volt az, hogy a Nemzeti Színház előadásait a hatvanas évek elején nem igen látogatta a közönség és hiába ki-

sérleteztek mindennel, a színházat, amelynek az akkoriban fellendült operett nagy konkurenciát csinált, nem sikerült felvirágoztatniok.

Az erős sajtóhadjáratnak azonban mégis meglett az eredménye, hogy Wagner Richardot legalább két hangversenyre sikerült Budapestre hivatalni. A két hangverseny dátumát 1863 július 23. és 28-ban állapították meg. Wagner július hó 18-án, szombaton érkezett Pestre és az Angol királynőben szállt meg. Másnap megismerkedett *Erkel* Ferencel, egyébként pedig azokkal az ismerőseivel töltötte el a vasárnapot, akik idejövételét erősen propagálták és akikkel már külföldön barátságot kötött. A lapok tudósítói természetesen mindenütt a nyomában voltak és az így fennmaradt írásokból tudjuk meg, hogy Wagner vasárnap a Dunakorzón sétált, szerdán pedig *Coronini* grófnál, Magyarország katonai főparancsnokánál uzsonnázott a budai Sándor-palotában s mint az egykoru tudósítók írják, az előkeelő társaság körében a palota erkélyén fagyaltot evett.

A hangversenyt nagyon fölemelt helyárrakkal tartották meg. A földszinti és elsőemeleti páholyok tizenkét forintba kerültek, a másodemeleti páholyok pedig tíz forintba. Az erkélyszék ára három forint volt, a földszinti zártszéké két forint, az állóhelyé pedig egy forint. Még a legolcsóbb karzati állóhelyeket sem adták negyven krajcárnál olcsóbban. Ezek az árak a pénz akkori vásárlóerejét és akkori kereseti lehetőségeket tekintve, igen magasak voltak. Semmi sem mutatja jobban a közönség érdeklődését *Wagner* iránt, minthogy erre a két hangversenyre minden jegy elkelt.

Wagner Richard már július 20-án, hétfőn megkezdte a próbákat a zenekarral. A Nemzeti Színház akkoriban 45 tagu zenekart tartott, amelyben igazán sok legelsőrendű művész szerepelt. Wagner műveinek az előadásához azonban természetesen kicske volt ez a zenekar és így katonazenészekkel és más muzsikuskokkal kellett kiegészíteni. Természetes, hogy a nagy mester kedvéért minden kitűnő hazai muzsikusk szívesen vállalkozott arra, hogy résztvegyen a hangversenyen. Az első segédűsök utolsó állványánál például *Reményi* Ede, az akkori világhírű magyar hegedűművész és később szintén világhírűvé vál-

tanítványa, a nemrég elhunyt *Plotényi* Nándor játszottak. A zenekart már előzetesen betanította *Erkel* Ferenc és *Ridley-Kohne* hangversenymester a vonósokkal számos külön próbát is tartott.

Wagner Richardot, amidőn belépett a terembe, a színház külföldön is hírneves első trombitása, *Gayer* János hatalmas háromszoros fanfárral köszöntötte. Wagnert a trombitás technikai virtuozitása annyira elragadta, hogy odament hozzá, megölelte és szólamába a legnagyobb dicsérő jelzők kíséretében írta be nevét. Azután felment a karmesteri dobogóra, de még mielőtt hozzákezdhetett volna a dirigálásához, felállt *Ridley-Kohne* és formás beszéddel üdvözölte, amelynek keretében megemlítette, hogy régóta tanulják a Walkürok lovaglását...

— De nem tudjuk, — vágott közbe hirtelen *Erkel* Ferenc.

Wagner elmosolyodott s azután megmagyarázta a zenészeknek, hogy nem kell itt minden hangot pontosan kijátszani, mert ez a hegedűszólam csak az ostersuhogást akarja utánozni. Azután megkezdte a próbát, amelynek folyamán *Gobbi* Alajos, a Nemzeti Zenede pár éve elhunyt volt nagyérdemű igazgatója, aki szintén mint hegedűs szerepelt a zenekarban, a második kúrt szólamában íráshibát fedezett fel és ezt közölte is Wagnerrel, aki ezért nagyon megdicsérte őt. A német zeneóriást valósággal elragadta a zenekar játéka és a Színházi Látszó tudósítása szerint próba után így kiállott fel:

— Boldog lehet a színház, hogy ily zenekara van, mely ennyi kifejezéssel és biztonsággal játszik s még alig találtam zenekart, mely rövid idő alatt így megértette, ily szabatosan és érzéssel vitte volna ki eszméimet és intencióimat.

Mindazonáltal minden délelőtti szorgalmasan próbált Wagner a zenekarral és a közreműködőnekességgel egyaránt. A délutánokat és estéket főbbnyire társaságban töltötte el. Végre elérkezett a hangverseny napja, július 23-a. A Tannhäuser nyilatványával kezdtek meg a műsort majd *Rabatinsky* Mária a Lohengrinből énekelt, azután ismét a zenekar játszott két részletet a Lohengrinből. A második részben Tristan és Izolda előjátékát és végét adta elő a zenekar, majd *Köszeghy*, *Simon* és *Stéger* énekelték Wagner zenedrámáiból részleteket, közben pedig a zenekar

még a Walkürök lovaglását is előadta. A közönség tombolva ünnepelte Wagnert egész este. A hangverseny 1496 forint 20 krajcárt jövedelmezett, amelyből a költségek levonása után 1286 forint 12 krajcár maradt meg. Ebből az összegből fizették ki Wagner tiszteletdíját, az előre megálapított 500 forintot.

A hangversenyről az egykorú lapok bő és részletes tudósításokban számolnak be. Csaknem kivétel nélkül magaslatják Wagner Richardot. A magyar sajtó levélhoriték jegyű kritikusa lárcát írt a Wagner hangversenyéről, amelyben többek között a következően jellemzi a nagy estét:

„Nemzeti Színházunk öreg és fiatal zenész gárdája harci rendben ül a színpadon. A hangolás megszűnik. Egyszerre előlép a tömegből egy férfi, nem magasabb, mint I. Napoleon, kinek arcára élénken emlékeztetnek az erélyes vonások, a gyönyörű szabású szemek. Hosszantartó zajos tapsokkal, éljennek fogadják. Lassu morájjal kelnek a hangok; az első akkord megdöbbentő dördülettel megy el fejünk, szívünk felett. A csata megkezdődik. Könnyen repülnek a hegedűparipák, a kürtöknek vértis soraj összeütköznek velük, a dob-ütegek felbővülnek, a vastag hurok megmozdulnak. A hangcsata megrendíti minden idegünket — midőn Wagner vesszejének egy legyintésére lecsillapulnak a zajongó hangszerek s meszerűen édes dallamok kergetik a könnyű szeméinkbe, a melódia elhal s csak nagyon távolról éri egy egy elmosódott álomhoz hasonló hang elbűvölt hallóérzékünket.“

Hasonló szellemben számoltak be Wagner dia daláról: a többi lapok is. A német zeneóriás, mint egyik újságíró megjegyezte, „jött, dirigált és győzött“.

A társaságokban természetesen másról sem volt szó, mint Wagner Richardról. Mindenki igyekezett a közelébe férkőzni és boldog volt, ha kezet szoríthatott vele. Wagner pedig hőiesen állta az ostromot és férdagsága ellenére is mindenkinek volt egy nyájas szava, egy barátságos mosolya. A hangversenyt követő napon, július 24-én délután a Pestbuda Csónakda „több urihölgy és zenei nevezetesség, köztük Erkel Ferenc részvételével“ majális rendezett Wagner tiszteletére a Margitszigeten. A szabadban lakmároztak az ősi fák alatt s Beöthy Ákos nagyszabású beszéddel köszöntötte fel Wagner Richardot. Vidám poharazás közben telt el a délután. Este a

lakoma végén hirtelen vihar támadt. Az utolsó gőzhajó is elment már és a tomboló szél nagyon megnehezítette a Pestre való visszatérést. Wagner Rosty Pál és Zichy József gróf vitték át csónakon gróf Bethlen Gábornéval együtt. A vihar a csónakot a mai Országház tájékán levő nagy fatelepet tutajaihoz sodorta, mire Rosty, akit a megfeszített evezés halálra kimerített, rémülten kiáltott fel, hogy valamennyien elvesztek. Wagner Richard azonban nem veszítette el lélekjelenlétét, hanem bekapaszkodott az egyik tutajba, odahuzta a csónakot s a grófnét a tutajra emelve, maga is kiugrott a csónakból s a tutajon át szerencsésen partra ért. Rostyt és Zichy József grófot a vihar lejjebb sodorta, de ők is szerencsésen kikötöttek.

Délfelőltenként megint készült Wagner második hangversenyére és szorgalmasan próbált a zenekar tagjaival és az énekesekkel. Július 25-én szombaton este a Hunyady László előadását hallgatta meg. Ebből az alkalomból költötték rá azt az anekdotát, hogy amidőn megkérdezték tőle, hogy tetszik a darab, így felelt volna:

— Jönnék, mennek, énekelnek, játszanak.

Ez természetesen csak költött história, mert Wagner Richardnak tetszett a darab magyarsága és elismeréssel is beszélt róla.

Munka és szórakozás közepette érkezett el a második hangverseny is, amelyen tulnyomórészt az első est műsorát játszották, csak a Tannhäuser-nyitány helyére a Faust-nyitányt, a Tristan és Izolda részletek helyére pedig a Nürnbergi mesterdalnokok előjátékát tették. A bevétel valamivel kevesebb volt, mint az első hangversenyé. Összesen 1379 forint 40 krajcárt tett ki. Ennek azonban nem az érdeklődés hiánya volt az oka, hanem az, hogy hivatalos és mérlekkadó helyekről több szabadjegyet igényeltek, Wagner ismét 500 forint tiszteletdíjat kapott. A sajtó újból lelkes hangon írt Wagnerről, Buda és Pest művészvilága pedig nagy lakomát rendezett a tiszteletére a Löwölde helyiségében. A társasvacsorán kizárólag férfiak vettek részt. Egyetlenegy hölgy jelent csak meg: Rabalinszky Mária, akit Wagner karonfogva vezetett az asztalhoz. Vacsora közben Rosty Pál köszöntötte fel Wagnert, aki költői lendületű és megkapó beszéddel válaszolt, élteve „az isteni zeneművészetet“. Azután Rózságyi Antal, Mosonyi Mihály, Egresny Pálint és Spicler mondta meg felszöszöntöket és Wagner

is kétszer beszélt az est folyamán. Minden felköszöntő hangoztatta, hogy Wagner bucsuját csak ideiglenesnek tekintik és remélik, hogy a Mester mihamarabb ismét visszatér Budapestre. Éjfélig a legjobb hangulatban volt együtt a társaság. Wagner azután július 31-én elutazott Budapestről, amelyet egycsapásra meghódított. De ő is megszerette fiatal fővárosunkat és volt idő, amikor azon gondolkodott, hogy esetleg itt települ meg.

Másodszor lizenkét évvel utóbb járt Pesten Wagner. Ezalatt sok mindenféle változás történt. A Nemzeti Színház bemutatta a Lohengrint, amely az akkori viszonyokhoz képest óriási sikert aratott. A lapok követelték a Tannhäuser és a „Repülő hollandi“ bemutatását is. A Repülő hollandi alatt természetesen a Bolygó hollandit kell érteni. Abban az időben ugyanis még Wagner itteni hívei közül is kevesen ismerték darabjait és műveinek a lényegét. Jókai például, aki nem volt zenészművész, de tisztelte Wagnert, az Istenek alkonyát egyik regényében „Bálványpitymalt“nak keresztelte el. Éppen ezért az ilyen kis elírásokat nem is szabad rossznéven venni, mert tárgyilagos bírálatnál azt látjuk, hogy a magyar sajtó voltaképpen már akkor Wagner mellé állt és teljes mértékben méltatta az ő kivételes művészetét, amidőn a germán zeneóriásnak még saját hazájában is küz ködnie kellett a meg nem értéssel. Ott is voltak ugyan lelkes hívei, de viszont nagy ellenségei is, akik ócsárolták és becsmérelték művészetét. Magyarországon a kritika és a szaksajtó körében csupán ellenfelei akadtak, akik nem annyira a művészetét támadták, mint inkább hatásától féltették a zsenye magyar zenei kulturát.

A Tannhäuser színtén előadták a Lohengrin sikere után, de Wagnernek ez az értékes alkotása akkor még nem aralt olyan sikert, mint a Lohengrin. Az is döntő hatása volt a magyar Wagner-kultuszra, hogy Richter János, aki Wagner egyik személyes és legelkeszebb híve volt, a Nemzeti Színházhoz került karmesternek.

Mende Jánosnak, a Magyar Újság szerkesztőjének a buzgólkodására megalakult Pesten a Wagner Egyesület is, amely folyton kereste az alkalmat, hogy a német zenetiltant Liszt Ferencel együtt egy hangversenyre hívja meg Budapestre. Hosszas tárgyalások után végre sikerült megállapítani a hangverseny napját is. 1875.

március 10-re tűzték ki a hangversenyt, amelynek előkészületére Wagner már március 6-án, szombaton megérkezett feleségével együtt. Liszt Ferenc Esztergomig eléjük utazott, fogadásukra pedig igen sok előkelőség jelent meg a nyugati pályaudvaron.

Wagner ekkor a Hungária szállóban szállt meg, amelynek első emeletén egy Dunapartre néző lakosztályt bocsátottak a rendelkezésére. Másnap délben azonban már elköltözött a szállóból Richter Jánoshoz, aki a mai Petöfi Sándor utcában — akkor Uri utcának nevezték — a Szilányi-házban lakott. A vasárnapot — mint első ittlétekor — ismét barátainak a körében töltötte Wagner Richard, hétfőn pedig megtartotta az első próbát, amelyen a zenekar nagy éljenzéssel fogadta. A főpróbáról, amelyet a Vigadó nagytermében tartottak meg, Csernátony Lajos lapja, az Ellenőri részletes riportot közölt.

„Mióta utóljára láttuk Wagnert, — írja többek között a tudósító — jócskán megfehéredett, de izgékonyaságából mit sem vesztett. Wagnerben annyival több az ideg, amennyivel kisebb természetű Liszt Ferencnél. Wagner mindig zsörtölődik, versenyboljáv l csattog, folyton közbekiált, majd ide, majd oda, s a rövid szagatol utasításokkal Richter János tőri magát, hogy eljuttassa oda, ahová szólnak. E kis szikár, ur (már halványan év körül van Wagner, de nemrég nősült, ugy lombolt a mai próbán az emelvényen, mintha lábaival külön hangszert játszana.“

A főpróba napjának estjén Wagner meghallgatta a Nemzeti Színházban a Bolygó hollandi előadását, amelyet általában igen meg volt elégedve. Mindazonáltal kellemetlenül érintette, hogy művéből több részletet kihúztak. Különbösen az énekeseket dicsérte, és a Sentál személyes ö Hauck Minnieől megkérdezte, hogy kitől tanulta be a ballada előtti jelenetet, mert ezt még senki sem csinálta annyira tökéletesen az ő elképzelése szerint, mint ő.

A hangverseny, amelyen Liszt saját Strassburgi harangok című kantatélját vezényelte és Beethoven Es-dur versenyművét játszotta, Wagner pedig a Trilogia három részletét vezényelte, ismét óriási sikert aratott. Az eredménnyel Wagner maga is igen meg volt elégedve. Még két napot itt töltött, azután Bayreuthba utazott, ahonnan megleghangu levélben köszönte meg Liszt Ferencnek a budapesti szép napokat.

Gajary István.